

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1957.2.03>

ÜLEVAADE LÄÄNEMERE KEELTE ABLATIIVI FUNKTSIOONIDEST

E. PAJUSALU

Läänemere *l*-käänete kolmikrühma nimetatakse tavaliselt *v ä l i s k o h a - k ä ä n e t e k s* ning kolme *s*-elementi sisaldavat käänet vastavalt *s i s e - k o h a k ä ä n e t e k s*. Sellised nimetused on loomulikult õigustatud, kuna nii *-l* kui *-s* on oma algupäralt kohatähenduslikke tuletuselemente ning ka kaasaegsed *l*- ja *s*-käänded väljendavad ennekõike mitmesuguseid kohasuhteid. Sealjuures *l*-käänetega antakse edasi põhiliselt (välis)ala või pinnaga seotud lokatiivseid seiku, *s*-käändeid aga kasutatakse eeskätt (sise)ruumi või piiristatud ala tähistamiseks. Kuid kui selline käsitlus annab edasi küll *l*- ja *s*-käänete algse põhiolemuse ning võimaldab neid tavapäraselt defineerida lokaalsete suhete sisemisteks ja välisteks jaotamise teel, siis oma üldjoonelisuses jätab see siiski kõrvale kõik üksikasjad nende suhete piirimail (näit. kas või *müts peas, ripub v a r n a s* jt.), kõnelemata *l*- ja *s*-käänete muude rohkearvuliste funktsioonide fikseerimisest. Mainitud küsimused vajavad põhjalikku ja üksikasjalist uurimist. Näib, et *l*- ja *s*-käänete n. ö. ebaloogilise kasutamise küsimused, nagu näit. *s*-käänete esinemine antud asendis ootuspäraste ja loogiliste *l*-käänete asemel või vastupidi, leiavad lahendamist alles pärast *l*- ja *s*-käänete funktsioonide väljaselgitamist ning paralleelset läbivõttamist.

Siinkohal vaatleksime lähemalt ühe *l*-käände, nimelt ablatiivi kasutamist kõigis tähendusvarjundeis, mida on võimalik fikseerida olemasoleva keelelise materjali põhjal. Esialgvalt olgu tähendatud, et peale põhifunktsiooni — kohafunktsiooni kõigis selle varjundeis — on läänemere keelte ablatiivil täita terve rida hoopis eriilmelisi funktsioone: näeme suhet, vahendit, viisi, töölt või tegevusest tulemist, olukorra muutumist, aega, põhjust ja agenti märkivaid ablatiive, maksmise või hindamisega seotud ablatiivi ning omamissuhetega seotud ablatiivi.

I. KOHAABLATIIV

Oma põhifunktsioonis — kohakäändena — märgib ablatiiv eeskätt tegevuse lähtepaika: kohta, kust tullakse, eemaldutakse, lahkutakse, kust midagi võetakse, tuuakse, kust midagi saadakse, leitakse jne. Siinjuures on selgesti eraldatavad kaks rühma: a) ablatiivid, mis märgivad tegevuse lähtepaigana mingisugust pinda, ja b) ala märgivad ablatiivid. Nendes rühmades näeme ablatiivi n. ö. *v ä l i s* kohakäändena.

Märkusena olgu lisatud, et kui indo-euroopa keeled kasutavad seoses *otsima-saama-leidma*-tüüpi verbidega läänemere adessiivi (resp. inessiivi) vasteid, s. t. et nendes keeltes on vastavate väljendite puhul peatähelepanu osutatud tegevuse toimumise paiga rõhutamisele (kus?), siis läänemere keeled väljendavad taolist mõtet hoopis painduvamalt, elavamalt ning täpsemalt: rakendades antud juhtudel ablatiivi (resp. elatiivi), märgivad viimased sellega nii tegevuse toimumise või kõnealuse objekti asetsemise, leidumise paika kui ka lahkumist, liikumist, eemaldumist sellest paigast pärast põhitegevuse toimumist (näit. *leidsin selle teelt*). Tähendab, *l*-aines on sellistel juhtudel nii lokatiivne kui ka ablatiivne. Mõningatel puhkudel on viimane aga ka puhtlokatiivne (näit. *otsisime kadunud eset teelt*).¹

Lokaalsete suhete väljendajana ei piirdu ablatiiv aga kahe ülalmainitud rühmaga. Peale selle võib ablatiiv märkida tegevuse lähtekohana mingit (sise)ruumi, väljendada lahkumist kellegi või millegi lähedusest, tähistada suunda, fikseerida vastandavat kohasuhet. Sellistel juhtudel ilmneb ablatiivi üldkohakäändeline iseloom.

A. Ablatiiv väliskohakäändena

1. Tegevuse lähtekohaks on pind. Ablatiiv esemete, olendite, hoonete või nende osade, maastikuvormide, taimestikuüksuste jne. nimetustest märgib pinda, millelt midagi võetakse, eemaldatakse, eraldatakse, millelt tõus-takse, lahkutakse. Nimetaksime seda tüübiks *laualt võtma*.

Liivi keeles, kus *l*-käänded teatavasti ei ole elavad, produktiivsed käänded, väljendatakse vastav mõte enamasti analüütiliselt, *pealt*-konstruktsiooniga. Näit. *je'ddævedai vitiz brändilpotil' lōda pāld* (E. N. Setälä, NLK 407) 'pruudiviija võttis laualt viinapudeli'. Vastavaid ablatiive esineb ainult üksikutest sõnadest (nagu põrand, voodi, pink jt.), näit. *perinai kargēb lovāldulz* 'perenaine kargab sängist välja' (L. Kettunen, UÜLS 68). Teistes läänemere keeltes on vaadeldav ablatiiv produktiivne ja üldkasutatav. Eesti keel: eR: Lüg *peremies kukkundo asemel' maha* (KKI MT 65, 28); eL: Har *mālt om rassē üles tulla?* (ÜS) 'maast on raske üles tõusta'. Sellega paralleelselt esineb üsna rohkesti analüütilist konstruktsiooni, näit. eL: Har *ku uma laūwā pālt velt om* (ib.). Analüütiline väljendusvõimalus on olemas ka teistes läänemere keeltes. Märgitavalt kasutavad seda veel vadja ja soome keel, kuna ülejäänud põhjarühma keeltes on viimase esinemine minimaalne. Kuid nii vadja kui ka soome keeles on esikohal ikkagi antud mõtte edasiandmine ablatiivi kaudu. Vadja keel: *tuleb veltab nāpikā savvālt nūhan- neit tubakkā* (L. Kettunen, L. Posti, NVK 78) 'tuleb, võtab näppudega laualt nuuskutubakat'; *ve-tti vilikana mā. at tsi-vlē* (ib. 49) 'hiiglane võttis maast kivi'. Soome keel: smH: *Tyt ja sitt otetā hūlkēt ja hūlkem- pojat vēnnēm pohjal'tta* (F. Äimä, ÄTTM 91) 'ja siis võetakse hülged ja hülgepojad vene põhjast'; smV: *Uus mā sie sint' po-ikkā vu. ote hēlt* (L. Kettunen, SM I 271) 'mine sa siit voodilt ära'. Karjala keel: krjP: *inoina päivinä et voi ni sijalta nošša* (E. Leskinen, KKN III 153) 'mõnel päeval ei suuda isegi asemelt tõusta'; krjV: *mie hänen ajan ja l-*

¹ Vrd. E. A. Tunkelo, Eräistä tulo- ja erosijain merkitystehtävistä. Virittäjä 1931, Helsinki 1931, lk. 222 jj.; J. Хакулинен, Развитие и структура финского языка II. Москва 1955, lk. 207 jj.

naanda (A) 'ma ajan ta (kärbse) jalalt ära'. Vepsa keel: *vez'i joksob, vaikatap pelõpää* (L. Kettunen, VMLT 332) 'vesi jookseb, tilgub aknalaualt'; vpsK: *tšuksahtan kivelppei vedeh'e* (ib.) 'sulpsatan kivilt vette'.

2. Tegevuse lähtekohaks on ala. Ablatiiviga märgitakse ala, kust tul-lakse, lahkutakse, eemaldutakse, kust midagi tuuakse, eemaldatakse (tüüp: *põllult tulema*). Sellinegi ablatiiv on teatavasti produktiivne kõigis läänemere keeltes peale liivi keele, kus leidub ablatiive ainult üksikutest ala tähistavatest sõnadest, näit. *ta tul' mōld ~ mōldā* (L. Kettunen, LW LI) 'ta tuli maalt'; *māggāld* (ib. 239) 'mäelt; lätlaste alalt'. Eesti keel: eP: *Pha põllält salo ära tõudud* (ÜS); Mih *lõmät tuläd karjamält* (KKI M 11, 30); eL: *Võn mina lät'si mält lina* (KKI M 51, 3). Vadja keel: *pāzem kolka pā nenältā* (P. Ariste, VK 53) 'pääseme ära Kolgapää tipult'; *meizalt lähsiväd* (ib. 56) 'läksid mõisast ära'. Soome keel: smKP: *Niv tühämä kui jältä tulluh hämä-länee* (K. Viikuna, NMÄ 50) 'rumal kui jäält tulnud hämelane'; smS: *Juv vanhemmas veljem pit müttös sieltä vanhalla paekalta* (V. Tarkiainen, ÄTJM 116) 'vanem vend pidi sealt vanast kohast ära kolima'. Karjala keel: krjP: *konža hiän läksi vuuralda hän'en jälešti rahvašta äijä aštu* (E. Leskinen, KKN III 76) 'kui ta läks mäelt, käis palju rahvast tema järel'; krjV: *tul'i mužikka akan luo kodih järvelt* (E. Leskinen, KKN I 134) 'mees tuli järvelt koju naise juurde'. Vepsa keel: vpsK: *tšort tul'i hädmähä kaskelppei* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 53) 'vanakuri tuli alemaalt ära ajama'; vpsL: *polō lapsed v'ebad* (L. Kettunen, NEV II 26) 'õuelt viivad lapsed ära'.

Mõnikord ei väljenda ala tähistavate sõnade ablatiiv mitte üksnes antud alalt lahkumist, vaid sellega üheaegselt ka veel sellel alal tavaliselt teostatavalt töölt või tegevusest tulemist. Näit. eesti keeles: eP: *Kse melje rahvas-tulib ā enamalt* (ÜS); eL: *Har pūmeheš lät's, mat' tullit pe'llult kü², hovezakkeņe taiht sūwā* (ib.); vadja keeles: *terve tēltā tulluele* (V. Salminen, VRA 160) 'tervitus teereisilt tulnule'; soome keeles: smV: *Kir mer'katteinit tul'liit tervehtimmää mereltä tulleita* (U. T. Sirelius, LTJJK 15) 'merekaptenid tulid merereisilt tulnuid tervitama'. Samuti väljendeb *turult, laadalt tulema* näeme ablatiivi mitte ainult kohatähenduslikuna, vaid sellega üheaegselt väljendamas tegevusest tulemist. Näit. eesti keeles: eP: *Lai tul'iva juvā lādalt tagazi enne lēnat* (KKI Ü 101, 52); soome keeles: smH: *Tei kum meuhum matti markkinoilta palas* (E. N. Setälä, LTK-SK 52) 'kui Meuhu Mati tuli laadalt tagasi'.

B. Ablatiiv üldkohakäändena

Eespool mainisime mitmeid juhte ablatiivi kasutamisest üldkohakäändena. Vaatleme nimetatud tüüpe lähemalt.

1. Tegevuse lähtekohaks on sisekoht. Läänemere keeled kasutavad ablatiivi mõningail puhkudel ka sisekohta (näit. hoonet, ruumi jne.) märkiva-test sõnadest, s. t. juhtudel, kus eeldaksime elatiivi rakendamist. Näit. eesti keeles: eP: *Juu oleks ma vei õsse änd ta põniņcull tõma kevāgist* (ÜS); soome keeles: smH: *Lop mestari kun sen kuuli, lähti menemään a sunnolta a s pakoon* (G. E. Leino, LPK 295) 'kui meister seda kuulis, läks ta oma korterist minema, pakku'; karjala keel: krjK: *poiga tul'i guomnōlda puimašta* (E. Leskinen, KKN I 1) 'poeg tuli rehest rehte

peksmast'; vepsa keel: vpsL: *gon'ib ak₂ se tanhä pä lehmad värāhe* (L. Kettunen, NEV II 52) 'see naine ajab lehmad laudast välja'. Huvitav on tähele panna, et lõuna-eesti murdealal, eriti mulgi ja võru murdes, esineb vaadeldava nähtuse kohalik, haaratavalt sõnavaralt üsna ulatuslik edasiareng. Eriti paistab silma *l*-käänete kasutamine sõnast *tal*, näit. eL: *Krk talult vanabagane vällä ānu* (ÜS); *Se om eks hūā ko säält tatott küllä midä viijās* (ib.). Ka kodavere murrakus on *l*-käänded tunginud üle *s*-käänete tähenduspiiride.

2. Ablatiiv märgib millegi juurest, lähedusest lahkumist. Peale liivi keele on kõigis läänemere keeltes võimalik mõningate sõnade ablatiiviga väljendada vastava sõnaga tähistatava eseme, hõone, maastikuvormi jne. juurest või lähedusest tulemist, lahkumist, sealt millegi toomist, eemaldamist. Näit. eesti keeles: eP: *Kse tuln vet tōmast teisē pere ka ult* (ÜS); soome keeles: smK: *kesällä om porot vaphana ja juoksevap pois omalta palkiselta* (L. Kettunen, SM I 127) 'suvel on põdrad vabad ja jooksevad oma karja juurest minema'; karjala keeles: krjK: *vejenvedäjä läksi jovelda vettä tuomah* (E. Leskinen, KKN I 51) 'veevedaja läks jõelt vett tooma'. On märgitav, et tüübis *veskilt* (*tooma, tulema*) tähistab ablatiivi -*lt* nii koha lähedusest kui ka sisekohast lahkumist, kusjuures ühenduses *tulema*-verbiga lisandub eelmistele sageli tegevusest, töölt tulemise tähistamine. Näit. eesti keeles: eL: *Räp kuna ta veškilt kodò tul* (KKI M 73, 38). Tüüp esineb ka põhjapoolsetes keeltes.

3. Ablatiiv märgib kellegi juurest, lähedusest lahkumist. Personaalpronoomenite ja isikut tähistavate üldnimede ablatiivi kaudu võidakse väljendada vastava isiku juurest, kas ta otsesest lähedusest või ta kodunt, majast, elukohast, perekonnast jne. lahkumist, tulemist, sealt millegi toomist, viimist, hankimist jne. Selline ablatiiv on iseloomulik eriti eesti, vadja ja vepsa keelele, kuid esineb ka soome ja karjala keeles. Eesti keele osas olgu siiski märgitud, et lõuna-eesti murretest kasutavad viimast põhiliselt ainult mulgi ja tartu murded: eP: *Jäm tā ... ljhāv meittelt ärä* (ÜS); *Kod laūba ešta mīs tuli pereme(he)lt kodò* (ib.); eL: *Võn meillä lästivā nu ärä* (KKI M 51, 72). Vadja keel: *tulin bābuškanta* 'tulin vanaema poolt' (P. Ariste, VKG 35); *miä po-is pakkē tā·ltä* (L. Kettunen, L. Posti, NVK 148) 'ma põgenen tema juurest ära'. Soome keel: smH: *Urj ja sittes₂ se hukku pois seki(n) häneltä* (A. Kannisto, LHLE-HK 293) 'ja siis kadus seegi tema juurest ära'. Vepsa keel: vpsK: *a n'etse tūtär meheapāi läksi kodhe* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 30) 'kuid see tütar läks mehe juurest minema, koju'.

4. Ablatiiv märgib suunda. Teatavates kindlates väljendites tähistab ablatiiv suunda, kust poolt tegevus lähtub (kust poolt tullakse, midagi tuuakse jne.). Nimetaksime seda tüübiks *vasakult* ~ *vasakult käelt* ~ *vasakult poolelt* (näit. soome keelest: smH: *Hei no väkeä kokoontu sitte joka haaralt* (A. E. Lindfors, THM 41) 'noh, rahvast kogunes siis igast küljest'). Domineerivaks on kujunenud aga antud mõtet väljendavate adverbide, ablatiivse *poolelt* ja partitiivse *poolt* kasutamine. Esimene esineb läänemere keelte põhjarühmas, näit. soome keelest: smS: *Pyh niihin selekään hypättiin takapuoletta takarattaan yl* (SKM II 91—92) 'nende selga hüpati tagantpoolt, üle tagumise ratta'. Lõunarühmas näeme aga partitiivset kujud, näit. liivi keeles: *mēg uom tunnād tuola pūold* (J. A. Sjögren, F. J. Wiedemann, LG 303) 'me oleme sealt-

poolt tulnud'; eesti keeles: eL: Har *kuält pält om tül kas metsä pält val nüdä pält* (ÜS). Ilmselt on meil viimase näol tegemist küllalt värase nähtusega. Siin avaldub selgesti *ta-, *tä-sufiksi algne ablatiivne olemus.

5. Ablatiiv vastandava kohasuhte märkijana. Kõigis läänemere keeltes leidub ablatiivikujulisi adverbe vastandava kohasuhte märkijatena (tüüp: *pealt on must*). Tähendab, ablatiivikujulisi adverbe kasutatakse mõne eseme, olendi, aga ka viimase olukorra, seisundi iseloomustamisel märgitava joone, omaduse või mõne muu antud eseme või olendiga ühenduses oleva seiga lokaliseerimiseks, kusjuures vastav koht on ümbrusest esile tõstetud või vastandatud mõnele muule kohafikseeringule. Näit. liivi keel: *päldä vel näktäb juva, aga sizäld um tutkämäl* (J. A. Sjögren, F. J. Wiedemann, LG 341) 'pealt näib veel hea, kuid seest on lõpukorral'; eesti keel: eP: Rap *kerävad kašvavad, açä majalt ei kašvä* (KKI Ü 96, 34); vadja keel: *kapuss astia om pält kemettunnu* (KKI VS) 'kapsaastja on pealt kõmmeldanud'; soome keel: smH: Kos *silottin keskelt ührel sormauksel kinni* (L. Kettunen, SM I 88) 'keskelt seoti ühe (lina)peoga kinni'; karjala keel: krjP: *kaun'is on kakku piäädä kat't'suo* (E. Leskinen, KKN III 86) 'leib on pealt ilus näha'; vepsa keel: vpsK: *edou orqin'e, keskou kerqin'e, a jälgil labidoin'e — kanqin'e* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 132) 'eest orake, keskelt kerake, aga lõpust labidakene — kanake'. Siin on põhiliselt tegemist vanade adverbidega, mis tavaliselt on oma olemuselt ablatiivsed. Antud juhul aga ilmneb, et *ta-, *tä-sufiksil on juba ühisläänemere keeles ablatiivse funktsiooni kõrval olnud ka lokatiivne (adessiivne) tähendus.² Nimetatud tähenduse on t-aines kohati säilitanud ka ablatiivi lõpu koostiselemendina, näit. eesti keeles: eP: Mih *jeoi polé sealt kohalt na lai koä mette* (ÜS); või soome murretes: smH: Kos *otettim pellavavarsie keskipaikolt kahlel koural kinni* (L. Kettunen, SM I 86) 'linavarred võeti keskpaigast kahe pihuga kinni'; ning vepsa keeles: *jaugay kibištāb kesk sārō* (L. Kettunen, VMLT 335) 'jalg valutab sääre kesk-kohast'. Olemuselt sama on ainult vepsa keelele omane tüüp *põhjalit (ülespidi)* 'põhjaga (ülespidi)', näit. *magaz'in modō louhapā* (ib. 336) 'magasin näoga allapoole'. Märkigem ka veel selliseid võimalusi nagu liivi keelest: *tam' lä'nd sä'ld miedō* (E. N. Setälä, NLK 338) 'ta on sealt mööda läinud'; või *tara vaild leb pugg* (J. A. Sjögren, F. J. Wiedemann, LG 345) 'tara vahelt läbi puggeda'; ning eesti murretest: eR: Vai *sält ei tohi kälja* (ÜS); või eP: Kod *ü-ajäl metsäs ei tahä kävdä, käid ikkē lagevalt* (ib.)

Usutavasti on *ta-, *tä-sufiksi kahe algse tähendusvarjundiga seotud ka ablatiivi esinemine seoses *saama-leidma-otsima*-tüüpi verbidega. Algselt on nende puhul võidud kasutada lokatiivset partitiivi, vrd. liivi: *mis sa votšid uldä?* (J. A. Sjögren, F. J. Wiedemann, LG 340) 'mida sa väljast otsid'; või eesti: eR: Vai *mitä siä etsid sit* (ÜS). Hiljem aga, kui lokatiivne partitiiv muutus ebaproduktiivseks, hakati kõnealuste verbidega ühenduses kasutama vormilt lähedasi ablatiivi ning elatiivi, vrd. karjala: krjK: *lüuvettih ber'ogan rannalt pertizen* (E. Leskinen,

² Vrd. näit. eesti *siit, tagant, seest (on katki), keset*, samuti karjala *taguada* 'taga', *ülähädä* 'üleväl, kõrgel' või vadja *takka* 'taga'.

KKN I 39) 'kaldalt leiti onnike'; vepsa: vpsL: *kod'is jo vedes etibad i kuiva mau etibad* (L. Kettunen, NEV I 90) 'kodus otsisid juba veest ja kuivalt maalt otsisid'. Sealjuures aga on ablatiivi (ja elatiivi) rakendamine kõnealust tüüpi verbide puhul isegi õigustatud ja täiesti loogiline, kui arvestada nende verbide kahetähenduslikkust. Kui viimastega rõhutatakse eeskätt tegevuse toimumist, protsessi, nagu seda näeme ülaltoodud näidetes, siis oleks loogiline lokatiivsete käänete kasutamine, ja sellistel juhtudel me eeldamegi ühisläänemere keeles lokatiivse **ta-*, **tä-*-sufiksi rakendamist. Aga kuna paljudel puhkudel osutub oluliseks just tegevuse tulemus, s. t. saada, leidma, otsima $\approx$ tooma, hankima, muretsema, siis on ainuõige ablatiivi (ja elatiivi) kasutamine. Näit. eesti keeles: eR: VNg *merelt sai palju kalu* (ÜS); soome keeles: smV: Uus *etsit külält hevose* (L. Kettunen, SM I 273) 'otsiti külast hobune'; karjala keeles: krjP: *šidä tuldih n'idä kuripualikkoja etšimäh pellolda* (E. Leskinen, KKN III 27) 'siis tuldi põllult neid keppe otsima'; vepsa keeles: vpsL: *jä-rvū sa-in o-ngitän* (L. Kettunen, NEV II 103) 'järvelt sain, õngitsesin'.

II. SUHTEABLATIIV

Tõenäoliselt on suhteablatiiv kujunenud äsjavaadeldud vastandavat kohasuhet väljendavate ablatiivikujuliste adverbide ning vastava ablatiivi baasil, täpsemini, suhteablatiiv on viimaste otsene edasiareng. Niisiis näeme ka siin jälgi lokatiivsest **ta-*, **tä-*-sufiksist. Vaadeldaval juhul aga pole lokatiivsus enam põhiline, kuigi algselt on ta seda olnud (s. t. *näolt kena olema* = näo kohast kena olema). Aja jooksul on *-lt* laienenud märkima elusolendi, eseme jne. nii konkreetseid kui ka abstraktseid tunnuseid, mille suhtes antud eset, olendit jne. iseloomustatakse. Arvestades, et suhteablatiivi teke on seotud lokatiivse **ta-*, **tä-*-sufiksi olemasoluga, võime seda ablatiivi funktsiooni pidada üheks vanematest algse kohafunktsiooni kõrval. Seda kinnitab ka tüübi esinemine kõigis läänemere keeltes peale liivi keele ning asjaolu, et seoses suhteablatiiviga on eesti murretes märgitud possessiivsufiksi jäänuste ning ablatiivi lõppvokaali säilimist. Sealjuures on iseloomulik, et suhteablatiivi kasutatakse ainult teatavatest, üsna vähesearvulistest sõnadest, nii et vastavat sisu antakse tihti edasi ka muude käänete või mitmesuguste konstruktsioonidega (vrd. eesti elatiivi ning konstruktsiooni genitiiv + *poolest* ~ *poolt*). Ainult vepsa murretes on suhteablatiiv arenenud üsna produktiivseks käändeks. Esitame keeliti näitematerjali. Eesti keel: eR: Hlj *pijat on kasulpasa süret* (ÜS); vadja keel: *nyt olemma vereltä vellet* (V. Salminen, VRA 168) 'nüüd oleme vere poolest vennad'; soome keel: smS: *Kaa esä olj vähä horjake luonteelta* (SKM II 50) 'isa oli loomult veidi kõikum'; karjala keel: krjP: *hään tulou oigein kaun'iz n'ävöldäh* (E. Leskinen, KKN III 70) 'temast tuleb näo poolest õige ilus [tüdruk]'; vepsa keel: vpsP: *voz'ia ol'en nor'emb, a rožaa rauh'emb* (L. Kettunen, VMLT 336) 'aastatelt olen noorem, kuid näolt vanem'.

III. TÖÖLT, TEGEVUSEST TULEMIST MÄRKIV ABLATIIV

l-käänete põhifunktsioonist, kohafunktsioonist, on varakult lähtunud töö või tegevuse tähistamine *l*-käänetega (*tööle minema, tööol olema, töölt tulema*). Vastav ablatiiv väljendab niisiis mingisugusest tööprotsessist, tegevusest või toiminguilt tulemist, lahkumist. Siin näeme eeskätt mitmesuguste tööprotsesside nimetuste ablatiive. Viimased võivad olla ka

verbilist päritolu. Põhiliselt sama väljendavad aga ka tegevuse või töö objekti, eesmärgi, samuti tööriista või -vahendit tähistavate sõnade ablatiivid. Lisame näiteid. Liivi keel: *ta tul' lam̄bāld* (~ *lambild*) (L. Kettunen, LW 184) 'ta tuli lambaid karjatamast'; *tulāp_kōrald_jārā* (ib. 150) '(ta) tuleb karjast ära'; eesti keel: eR: Lüg *tulevad kalalt* (ÜS); eP: Mar *kel neli minvi lēunelt vällä* (ib.); eL: Se *kuiv kui teo-ll' tulnū?* (ib.); soome keel: smS: Juv *myö jo lähetti murkinoelta* (SKM II 13) 'meie tulime juba hommikusöögilt ära'; smV: *Jää mejjä väk tultii heinält* (U. T. Sirelius, LTJJK 62) 'meie rahvas tuli heinalt'; karjala keel: krjP: *kaupalta matkoañ* (A. Genetz, TVKK 16) 'tulen kauplemast'; vepsa keel: *radolpei tulen i verēn* (L. Kettunen, VMLT 333) 'tulen töölt ja heidan pikali'. Siia kuuluvad ka ablatiivid pidustusi, rahvalikke või traditsioonilisi kombetalitusi jms. märkivatest sõnadest, näit. eesti keelest: eP: Khk *tulēb jõdult* (ÜS); eL: Hls *läits košsult* (ib.); või vepsa murretest: vpsK: *ven't'soil'pei tūdas* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 95) 'tullakse laulatuselt'.

IV. OLUKORRA LÖPPEMIST VÕI MUUTUMIST TÄHISTAV ABLATIIV

Küllalt varakult on läänemere *l*-käänded spetsialiseerunud ka olukorda, seisundit või seisukorda tähistama. Eriti produktiivsed on selles mõttes allatiiv ja adessiiv (näit. *mehele minema*, *mehel olema* jne.). Sealjuures on võimalik eristada terve rida erivarjundeid vastava allatiivi ja adessiivi raames. Kõnealust ablatiivi aga kasutatakse väga vähe ning enamasti teistest sõnadest kui vastavat allatiivi või adessiivi, mistõttu ta moodustab nagu omaette rühmituse. Toome mõned näited. Liivi keel: *tve ibiz_uḗpāld_vāldin* (L. Kettunen, LW 457) 'tee hobune kammitsast lahti'; eesti keel: eR: Lüg *juò siē nūt jāp piḗkilt päivilt*³ (ÜS); eP: *Amb nagu tuulelt ära* 'nagu tujust ära' (ib.); eL: Lut *timā ragò jalāat meḗsa maha?* (ib.) 'tema raiub metsa jalalt maha'; vadja keel: *ratsailt maalee* (V. Salminen, RVK 764) 'hobuse seljast maha'; soome keel: smS: Hei *millä konstilla saes kõhām matih hevyiltä* (L. Kettunen, SM I 160) 'millise trikiga saaks vaese Mati surnuks'; karjala keel: krjV: *šinā ol'i kudravoi tammi vüändün jūrilda* (E. Leskinen, KKN I 157) 'siin oli kähhar tamm pikali vajunud'; vepsa keel: *peyvāz lähtop_taimn'elē i taim n'ō pā kuzhāžēnē i kuzhāžōpā heiditšēškandob* (L. Kettunen, VMLT 332—333) 'lina kasvab taimeks ja taimest "väikeseks kuusekeseks" ja "väikesest kuusekesest" hakkab õitsema'.

V. AJAABLATIIV

Tegevuse toimumise aega (millal?) tähistatakse läänemere keeltes põhiliselt adessiiviga. Kuid enamikus läänemere keeltes leiame ka samatähenduslikke ablatiive (tüüp: *õhtult* 'õhtul'). Ilmselt on ajaablatiivgi kujunenud mitte ablatiivse, vaid lokatiivse **ta-*, **tä-*sufiksi baasil. Usuk-

³ pikil päevil olema 'lõunavaheajata näit. karjas olema'.

sime ka, et mainitud funktsioon on ablatiivil üks varasemaid algse koha-funktsiooni kõrval. Sellele viitab ablatiivsete ajaadverbide küllaltki rohke esinemine kõigis läänemere keeltes, näit. liivi keelest: *ta va'ild_u'm ruja, va'ilt_tiera* (L. Kettunen, LW 465) 'vahel on ta haige, vahel terve'; *sa uod varalt_tuho* (ib. 471) 'sa oled vara tulnud'; eesti keelest: eR: Lüg *varemmalt tekimma teiste* (ÜS); eP: HJn *praegult mai sä* (KKI MT 106, 48); vadja keelest: *perält mentì tütöt poigad_jän'i tuutõ, tervatutõ pitämä* (P. Ariste, VK 24) 'pärast läksid poisid-tüdrukud jaanituld, tõrvatuld pidama'; soome keelest: smS: *Pjä ensimmältä minull oli sielä hyvin ikävä* (SKM II 146) 'algul oli mul seal väga igav'; vepsa keelest: *edõpä razbain'kõl' käulibad* (L. Kettunen, NEV I 34) 'ennemalt liikusid röövlid'. Tuleb aga märkida, et vastav ablatiivkääne ei ole saanud üldiselt kasutatavaks ega produktiivseks. Seda esineb küll mitmes läänemere keeles, kuid mitte kõigis murretes ning sealjuures ainult päevaosade ja aastaaegade, vahel ka nädalapäevade nimetustest. Eesti keele alal leidub selliseid ablatiive lõuna-eesti murretes, kõige sagedamini võru murdes. Põhja-eesti murretest on registreeritud ainult üksikjuhtumeid. Näit. eP: *Jõe sie oli ehtald, kella üheteistku ajal* (ÜS); eL: *Se hümmogoll' ol' mä kül'mänö?* (ib.).⁴ Samad vormid esinevad aga ka ti-lõpuliste adverbide tähenduses, näit. eP: *Kod kütkimid on aega ehtalil' punuva* (ib.); eL: *Hls sügüsel't sai rehepessu aig küdsä kartulid* (ib.). Eesti keele ti-adverbi tähenduses esineb ajaablatiiv ka karjala murretes, näit. krjP: *šiel ollah öiseltäki* (E. Leskinen, KKN III 345) 'seal ollakse öösitigi'. Üsikuid ajaablatiive leiame isuri keelest, näit. *tullit hūmenukselt naižet veel* (V. Porkka, ID 145) 'hommikul tulid naised vett võtma'; samuti soome murretest, näit. smE: *Hal poik men huomelta sielt koti* (J. Y. Toivonen, THK 215) 'poiss läks hommikul sealt koju'. Soome keelele on iseloomulik ablatiivselt märkida ka kellaega, näit. smH: *Myr miähet läks tüähö ja vīrēlt ämül* (L. Kettunen, SM I 73) 'mehed läksid tööle juba kell viis hommikul'. Ajaablatiivi erikujuks on iga märkiv ablatiivi tüüp lapselt 'lapsena, lapseas', mida kasutatakse teatavatest sõnadest. Viimane võimaldab märkida, missuguses eajärgus kellegagi midagi toimub, keegi midagi teeb, keegi on mingisugune jne. Kõige sagedamini esineb nimetatud ablatiivi eesti murretes, näit. eR: *Lüg enne poizikkeselt kui karjas käisit...* (ÜS); eP: *Jäm lapselt kašvasime sel'sis* (ib.), vähemal määral ka vadja ning vepsa keeles, näit. viimasest *neitšõ (~neitšen) se näged i tegend last* (L. Kettunen, VMLT 337) 'tüdrukuna, näe, see ei teinud last'. See on omane ka liivi keelele, näit: *la p̄s̄ald_võltsə ta võl' tiera* (L. Kettunen, LW 212) 'lapseas oli ta terve'.

Kui eespool käsitletud juhtudel lähtume lokatiivsest *ta-, *tä-sufiksist, siis soome keeles leidub siiski ka ablatiivse *ta-, *tä-sufiksi alusel kujunenud ajaablatiive, mis tähistavad aega, millisest miski asi, sündmus jne. on pärit või saanud alguse. Näit. smS: *Sul eihä se oes voena ennee ripkoulua-jojlta heita muistoo* (SKM II 19) 'see ei oleks ju võinud neid endistest leeriaegadest mäletada'.

⁴ Vrd ka eP: *Kod vīz-kūz reht peksti nädäläst* (KKI MT 8,416)

VI. VIISIABLATIIV

Tekkeajalt kuulub ühisläänemere keelde ka viisiablatiiv, ablatiiv, mis märgib tegevuse toimumise viisi, vastates küsimusele *ku i d a s?* Usutavasti on ablatiivi sellegi funktsiooni kujunemine seotud lokatiivse **ta-*, **tä-*sufiksi olemasoluga. Saame eraldada viisiablatiivi kolm olulist erivarjundit. Kõigepealt peatuksime võimalusel ablatiiviga märkida eseme, olendi jne. oleku või esinemiskuju laadi (kuidas, missugusena, millises olekus keegi resp. miski on, midagi teeb jne.). Põhiliselt näeme siin adjektiivide ablatiive. Tüüp esineb kõigis läänemere keeltes, eriti produktiivne on see aga eesti murretes. Lisame näiteid. Liivi keel: *k^oik p^uritt^ap^ti j^ald* (L. Kettunen, LW 420) 'laev purjetab tühjalt'; eesti keel: eR: *Lüg tuõrelt päilt kanneti [heinad] viest vällä* (ÜS); eP: *Vig lüpsäv ahtralt üks ästa* (ib.); vadja keel: *söp^tsihv^aat^a* 'söõb kuumalt' (P. Ariste, VKG 35); soome keel: smH: *Urj mutta ei se prinssessaa antanup^u p^annas^u sit^a elävältim^u mereen* (A. Kannisto, LHLE-HK 295) 'kuid see printsess ei lasknud teda elusana merre panna'; vepsa keel: vpsK: *sid val'entsan vanutap^u kuivaa* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 24) 'siis vanutab vilti kuivast peast'. Soome keelele on iseloomulik ka veel muljet väljendav ablatiiv, millega märgitakse, millisen keegi või miski näib, tundub. Näit. smLP: *Iso kyllä kamalalta näyttää* (E. Almberg, IK 128) '(see) näib küll õudsenä'; smS: *Lep se olo tuntu ... orjuuvelta* (SKM II 37) 'see olukord tundub ... orjusena'.

Edasi näeme läänemere keeltes võimalust ablatiivi kaudu iseloomustada tegevust, tegevuse toimumist laadi või viisi poolest. Näit. liivi: *istäbät k^oorräld* (L. Kettunen, LW 174) 'istuvad kõrvuti'; eesti: eR: *Lüg elivat ninta kahelt rialt* (KKI MT 31, 58) 'olid nii kahes reas'; eL: *Räp ma läit'si samolt* (ÜS) 'ma läksin (hobusega) sammu (sõites)'; vadja: *tämä neisi itkemä änelte* (L. Kettunen, L. Posti, NVK 31) 'ta hakkas kõva häälega nutma'; soome: smV: *Jää mänkää työ sielt sukkelalt suuraa* (U. T. Sirelius, LTJJK 38) 'minge teie sealt nobedasti otse'; karjala: krjV: *vanhemi velli keühäsel't elämäh jäi* (E. Leskinen, KKN I 142) 'vanem vend jäi kehvalt elama'; vepsa: vpsL: *an'i pa-hõ jo pä-u stu-kn'in* (L. Kettunen, NEV II 16) 'lõin pea väga kõvasti ära'. Märkimist väärib veel ühe ja sama sõna nominatiivist ja ablatiivist koosnev adverbiaalne konstruktsioon, mis näitab tegevuse järkjärgulisust, järjekindlust, pidevust. Viimast leidub eesti, vadja ja soome keeles. Näit. eesti: eR: *Lüg pälv pälvält lähäp vanemmast* (ÜS); vadja: *aik aigeat jõssa tšüneliat peskit mü* (KKI VS) 'aeg-ajalt jooksevad pisarad mööda põski'; soome: smH: *Ves vu·asi vu·arelta e·näni nⁱ-tä v^an e·nänemi-stänsä* (L. Kettunen, SM I 40) 'aasta-aastalt neid aina lisandus'.

Lõpuks võib viisiablatiiv iseloomustada tegevust ka hulga, mõõdu, ulatuse jne. suhtes. Näit. eesti: eP: *Lüg süremald esald maksasin rahas* (ÜS); eL: *Hel egä temä pävä enämb pikkkält ei jole* (ib.); vadja: *egle sai izoat vⁱnä rüpet* (KKI VS) 'eile sai palju viina joodud'; soome: smH: *Lop pani paksult voita päälle* (G. E. Leino, LPK 298) 'pani paksult võid peale'; karjala: krjP: *müö emmä ollun särelta sälliset* (E. Leskinen, KKN III 99) 'me

polnud palju süüdi'; vepsa: vpsK: *äijou ragištab* (L. Kettunen, VMLT 333) 'sajab palju rahet'. Viisiablatiivi tervikuna vaadeldes tuleb märkida, et viimane on peaaegu täielikult kaotanud oma käändelise iseloomu, s. t. et ablatiivi lõpp on muutunud viisiadverbe tuletavaks sufiksiks, mis liitub adjektiivivi- ja adverbitivele. Viisi märkivast ablatiivkäändest saame kõnelda ainult sellistel juhtudel nagu eesti *kahelt realt, suuremalt osalt* jt.

VII. VAHENDIT MÄRKIV ABLATIIV

Eesti murretes leidub näiteid vahendit märkiva ablatiivi kohta tüübist *käsilt tegema* 'kätega, käte abil, käsitsi tegema'. Taolisi näiteid ei esine teistes läänemere keeltes, küll aga kasutatakse karjala ja vepsa keeles väljendeid *nimelt kutsuma* 'nime järgi, nime abil kutsuma', millest on jälgi ka eesti murretes. Tuleb arvata, et juba ühisläänemere keeles on käsiteldavat ablatiivi kasutatud ainult kohati ning harva. Et aga nähtus on varane, sellele viitab nii possessiivsufiksi jäänuste olemasolu vastavates eesti murdelistes vormides kui ka seik, et antud vormid on omandanud viisiadverbi funktsioonid. Lisame mõningaid näiteid. Eesti keel: eP: *Rei vilja käsildes kogu ajama* (ÜS); eL: *Rõu käsilde koetti kõik* (ib.) 'kõik kooti käsitsi'; aga ka Plv *reboraiga müdu ... neijakella? — kattelt nimel. nälv kutsuttas* (ib.) 'reburaia moodi ... nõiakollad — neid kutsutakse kahe nimega' ning *Se vañnus kee hařvalt senalt* (ib.) 'alatasa vannub halbade sõnadega'; karjala keel: krjP: *panna n'imet toisillana, jotta müö šuatamma n'imeltä šanuo toisiena* (E. Leskinen, KKN III 111) 'pangem teineteisele nimed, et me saaksime teineteist kutsuda nime järgi'; vepsa keel: *tol'ko nimõ kutsuvad* (L. Kettunen, VMLT 335) 'kutsuvad ainult nimepidi'. Tuleks uskuda, et ka vaadeldud funktsiooni teke on seotud lokatiivse *ta-, *tä-sufiksi olemasoluga.

VIII. PÕHJUST MÄRKIV ABLATIIV

Peale liivi keele on kõigist läänemere keeltest registreeritud üksikuid näiteid põhjust märkiva ablatiivi kohta. Viimasega tähistatakse isikut, olendit, eset, tööd, tegevust jne., mis (resp. kes) on mingi olukorra või fakti põhjustajaks. Vepsa keelele on omane ablatiivselt märkida ka haigust. Tuleb arvata, et mainitud ablatiiv on tekkinud juba ühisläänemere keeles, kuid sealgi olnud väheproduktiivne. Järgnevalt toome näitematerjali. Eesti keel: eL: *Se n^orest sä ai tšlt ei? ummitt latšilt* (ÜS) 'noores põlves ei saa töö ega oma laste pärast [väljas käia]'; vadja keel: *sē sezarte kuttsu kujane a sezar_ep_taho menne nustante poiklateg* (L. Kettunen, L. Posti, NVK 37) 'see kutsus õde tänavale, kuid õde ei taha minna ilusate poiste pärast'; soome keel: smH: *Tei mutta säkos noilta sätanoilta sairasta* (L. Kettunen, SM I 53) 'kuid kas saab siis nende saatanate [= lapsepõngerjate] pärast haige olla'; karjala keel: krjV: *mie källi rahvahašta, što revom majolda hoivenet* (E. Leskinen, KKN III 112) 'ma kuulsin inimestelt, et rebase piim toob kergendust'; vepsa keel: vpsK: *hän ivoi itšhižeu* (L. Kettunen, VMLT 336) 'ta põeb langetõbe (= ta on haige langetõve tõttu)'.
 <span style="float: right;">K

IX. MAKSMISE VÕI HINDAMISEGA SEOTUD ABLATIIV

Läänemere keelte põhjarühmale on iseloomulik maksmise või hindamisega seotud ablatiiv. Antud juhul märgitakse ablatiiviga mingit eset, teatavat aine- või materjalikogust, samuti tehtud tööd või töötasu arvestamisel tavaliselt kasutatavat tööaja määra jne., mille eest makstakse või nõutakse teatavat tasu või hinda. Eesti keeles näeme selles tähenduses kas elatiivi või konstruktsiooni genitiiv + postpositsioon *eest*. Vaadeldav ablatiiv on omane eriti soome ja karjala keelele, näit. smV: *Kirpaljo sie pyyvät arssinallt?* (U. T. Sirelius, LTJJK 16) 'palju sa arssina eest nõuad?'; krjP: *mim palkkoa otat vūveldä?* (E. Leskinen, KKN III 37) 'missugust palka (sa) aasta eest küsid?'. Siia kuuluksid ka sellised juhud, nagu näit. krjK: *kurgi šanov: „pas's'ibo i näil'd'äl!”* (E. Leskinen, KKN I 54) 'kurg ütleb: tänu ka nende eest'. Taolisi näiteid on registreeritud ka vepsa keelest, näit. vpsK: *spašibo mustikeižel* (L. Kettunen, VMLT 336) 'tänu mustikate eest'.

X. ABLATIIVNE AGENT

Mitmest läänemere keelest on näiteid ablatiivse agendi kohta: ablatiiviga märgitakse isikut või olendit, kes on midagi teinud, täpsemini, kelle poolt on midagi tehtud, korda saadetud, teostatud. Üksikuid haruldasi näiteid selle kohta leidub eesti murretes, näit. eP: *Amb sis sebä üeldi vanemahtelt inimestelt, et jä — sis on sinu luomad neijältud* (ÜS); Wiedemanni andmeil: *kontraht om ütelt naisterahwalt tettü* (F. J. Wiedemann, GES 335). Eelmisega peaks olema ühendatav võru murdes esinev vahendajat märkiv ablatiiv: ablatiiviga märgitakse isikut, kellega või kelle kaudu midagi kuhugi saadetakse. Näit. eL: *Urv ma^s säbi tju alla laiselt* (ÜS) 'ma saatsin selle lapsega alla'; Räp *säva² marilt kirj är²* (ib.); Wiedemanni andmeil: *ma ole köstrelt, omalt sulazelt sätnu* (F. J. Wiedemann, GES 339); *ma sädi jo kahelt sõna* (ib.). Vadja keel: *egen münettä neđdaat* 'olen nõia poolt moonutatud' (P. Ariste, VKG 35). Soome keel: smE: *Myn sihèm pū-hüñ ki-rjotetti se-mmotti si-tte: ka-rvari li-ñkvisti la-psi me-tsäm pe-rõlta tä-hän tu-attu* (L. Kettunen, SM I 10) 'sellesse puusse kirjutati siis niiviisi: nahaparkija Linkvisti laps, metsalise poolt siia toodud'; vepsa keel: *om maksimä löüdet* (L. Kettunen, VMLT 334) '(see) on Maksimi (poolt) leitud'; *pitškad vou kezä miälñ osttud* (ib.) 'tuletikud on juba suvel minu (poolt) ostetud'. Ablatiivse agendi teket ja olemasolu on enamasti seostatud välismõjudega (rootsi, saksa, vene keel),⁵ kuigi on ka oletatud, et mainitu võib vähemalt kohati olla algupärane.⁶ Lõuna-eesti tüüp *lapselt saatma* ning vepsa vormid toetaksid küll viimast oletust.

XI. OMAMISSUHETEGA SEOTUD ABLATIIV

Veel ühisläänemere keeles on *l*-käänetega hakatud väljendama ka omamissuhteid, sealjuures väga mitmesugustes tähendusvarjundites. Kuna aga

⁵ Vrd. näit. H. Ojansuu, Mikael Agricolan kielestä. Helsinki 1909, lk. 162 jj.

⁶ Vrd. A. Nei, Nomen agentis passiivses konstruktsioonis. „Eesti Keel” 1930, lk. 14.

liivi keeles *l*-käänetel nimetatud funktsioon puudub ning teisalt on seal olemas produktiivne *n*-daativ, siis tuleks arvata, et kõnealuse funktsiooni üleminek datiiivselt genitiivilt *l*-käänetele ning mainitud rohkete tähendusvarjundite väljakujunemine on toimunud siiski alles ühisläänemere keele hilisemal perioodil, kui üksikud murded olid kujunemas iseseisvateks keelteks, kusjuures liivi keele osas oli märgitud protsess kõige kaugemale arenenud. Liivi salatsi murre on jäänud ilmselt kauemaks ühisläänemere mõjude piirkonda, mistõttu leiame seal ka omamissuhetega seotud *l*-käändeid, peamiselt adessiivi ja allatiivi. Seoses ablatiiviga tuleb märkida, et tähenduses *kelleltki saama* ja *kelleltki küsima* esineb liivi keeles konstruktsioon *kellegi käest saama, küsima*, mis on ka eesti murretes väga sage. Seegi fakt kõneleb *l*-käänete vaadeldava funktsiooni suhteliselt hilisest tekkest.

Omamissuhetega seotud ablatiivi raames on otstarbekas eraldada rida põhitüüpe. Kõigepealt vaatleme ablatiivi, millega märgitakse isikut või olendit,⁷ kellelt, kelle käest midagi saadakse, võetakse, tuuakse, palutakse, nõutakse jne. (tüüp A: *kelleltki saama*). Liivi keeles näeme, nagu mainitud, ainult asendavat konstruktsiooni *kellegi käest*, näit. *ni ne a'dt kītand: sie vanā m'ē kād'st kis jāras vejūb* (E. N. Setälä, NLK 141) 'nüüd nad ütlesid: [saimel] selle vana mehe käest, kes järvel kalastab'. Taolised väljendid on tavalised ka eesti murretes, näit. eP: *Juu ma sevā teiste kās't ei tahā* (ÜS). Viimaste kõrval on täiesti produktiivne aga ka vastav ablatiiv, näit. eP: *Kei vanema veñnalt sain koitti rukki jahū* (ib.); eL: *Rõu talina kīl om pallū lañnanu teešteld kēldeld* (ib.). Teistes läänemere keeltes näeme ainult ablatiive. Vadja keel: *essi sevāt sebranta* (P. Ariste, VKG 34) 'ostis sõbralt rõivad'; soome keel: smH: *Sii sai isältä(n)s vähä rahaa* (S. Latvala, LHL-SK 15) 'sai oma isalt vähe raha'; karjala keel: krjP: *rubei küsumāh pojaldā juua* (A. Genetz, TVKK 9) 'hakkas pojalt juua küsima'; vepsa keel: vpsL: *da prihāhō da neitsukāhō n'etsen kiveni anast, s'eratīl napsīl* (L. Kettunen, NEV I 116) 'ja võttiski selle kivi poisilt ja tüdrukult ära, vaestlastelt'.

Analoogiliselt teiste *l*-käänetega kasutatakse ablatiivi real juhtudel tegevuse objekti tähistamiseks: ablatiiv märgib isikut, olendit, eset jne., kelle resp. mille suhtes tegevus toimub või kellele resp. millele tegevus on suunatud. Eeskätt peatuksime peale liivi keele kõigis teistes läänemere keeltes produktiivsel tüübil *kelleltki midagi küsima* (tüüp B). Niisiis: ablatiiv märgib isikut, kelle poole pöörduetakse küsimusega, kellelt midagi küsitakse. Liivi keel kasutab siingi asendavat konstruktsiooni, näit. *ta kīzzan piñ, kās, kik, kanā un īr kād'st, vji vjib laskā silla* (E. N. Setälä, NLK 133) 'ta küsis koera, kassi, kuke, kana ja hiire käest, kas võib sisse lasta'. Ning samuti leiame viimast eesti murretes, näit. eP: *Plt küsis minū kās't, kas ma tiān* (ÜS), kuigi vastav ablatiivgi on kõikjal kasutatav: eP: *Koe küsīb veel teiselt, kās ta õiietti riagīb* (ib.). Ablatiivi kohta toome näiteid ka teistest läänemere keeltest. Vadja keel: *vātsi tsūzūp tālt: kūl sie nūt tahot süvvā* (P. Ariste, WS 10) 'inimesed küsivad temalt: küllap sa tahad nüüd süüa'; soome keel: smE: *Rau küsūs sild ru-atlaised he-rrald: ümmäräks* (L. Kettunen, SM 15) 'küsis sellelt rootslasest härralt: kas saad aru'; karjala keel: krjL: *mu žikā n hān kond'ī küziū: kudain on paremb, n'ūtš vai ladō?* (H. Ojansuu, LK 12)

⁷ Mõnikord esinevad selles tähenduses ka ablatiivid üldnimetusi, abstraktseid mõisteid jne. märkivatest sõnadest.

'tema, karu, küsib mehelt: kumb on parem, tüvi või latv'; vepsa keel: vpsL: *män'iske kizi hänō, miš hän olob* (L. Kettunen, NEV II 21) 'mine ometi küsi temalt, kust ta on'.

Peale liivi keele on kõigis läänemere keeltes produktiivne ablatiivitüüp, millega märgitakse kellegi või millegi suhtes ühenduse või tegevuse katkestamist: kellegi seljast, käest, jalast, peast jne. või millegi küljest, otsast, pealt jne. võtmist, eemaldamist, eraldamist (tüüp C). Eesti keel: eR: *Vai pekksëtti niet savat ottrilt vällä* (ÜS); vadja keel: *siz repi ühelt pojot štanad vällä* (L. Kettunen, L. Posti, NVK 73) 'siis rebis ühelt poisilt püksid maha'; *nessi opezeat selläs mälegg* (ib. 72) 'tõstis [lapse] hobuse seljast maha'; karjala keel: krjP: *šidä hebozelda läksi sellästä* (E. Leskinen, KKN III 20) 'siis läks hobuse seljast maha'; vepsa keel: vpsK: *kabitsemei soumusen lahnaa* (L. Kettunen, VMLT 339) 'kraabime latikalt soomuse maha'.

Läänemere keelte põhjarühmas väljendatakse ablatiivi abil ka veel kellegi (millegi) võimusest, valdusest, meelevallast päästmist, vabastamist või kellegi (millegi) vältimist (tüüp D). Näit. soome: smV: *Jää hää o' miut pelastant kolmelt noijjalt* (U. T. Sirelius, LTJJK 12) 'ta on mind kolme nõia käest päästnud'; karjala: krjP: *tämä on miun kolmelta smijalta pelaštan* (E. Leskinen, KKN III 116) 'ta on mind kolme mao käest päästnud'.

Huvitav on märkida, et eesti keeles produktiivne tüüp *lapsel käest kinni võtma* esineb vadja, soome, karjala ja vepsa keeles ablatiivisena.⁸ Ablatiiv märgib niisiis isikut, olendit või eset, kelle (mille) suhtes tegevus otseselt toimub, kellega (millega) midagi tehakse (tüüp E₁). Vadja: *mēz vetti tütökkäizeat pät etsimä* 'mees hakkas tüdrukukesel pead otsima' (P. Ariste, VK 41); soome: smS: *Rau noita parans pojalt sün-tümäviijat* (L. Kettunen, SM I 260) 'nõid parandas poisil sünnivead'; karjala: krjV: *pöätä häneldä šilitäv* (E. Leskinen, KKN I 162) 'silitab tal pead'; vepsa: vpsK: *tsar käški märita kekil' devotškoil gougao* (L. Kettunen, P. Siro, NVM 126) 'tsaar käskis kõigil neidudel jalad mõõta'. Iseloomulik on taolise ablatiivi kasutamine eriti neil juhtudel, kui lauses esile toodud tegevus toimub objekti kahjuks (ablatiivus incommodi) (tüüp E₂), näit. vadja: *suenta äntä kadgatti* (P. Ariste, VKG 35) 'hundil kisti saba tagant'; soome: smK: *siltä lyöthin henki poijes* (K. Cannelin, TKK 103) 'selles löödi hing välja'; karjala: krjK: *kuččari kielen puri ičel'd'äh* (E. Leskinen, KKN I 24) 'kutsar hammustas enesel keelde'; vepsa: vpsK: *jaugaṇ katkāž hänō* (L. Kettunen, NEV II 61) 'tegi tal jala katki'.

Samades keeltes märgitakse ablatiiviga ka isikut, olendit, eset jne., kellega (millega) midagi toimub, juhtub, sünnib või on toimunud, juhtunud, sündinud (tüüp F₁). Näit. soome: smS: *Sor lehmältä vuhti tippu süsta* (L. Kettunen, SM I 263) 'lehmalt tilkus suust vahtu'; karjala: krjP: *kuin keld'ä midä kivist'äü, še šid'ä i pagajau* (E. Leskinen, KKN III 74) 'mis kellegi valutab, see sellest ka räägib'. Analoogiliselt eelmise tüübiga on ablatiivi kasutamine rohke eriti neil juhtudel, kui kellegagi (millegagi) toimub midagi tema kahjuks (tüüp F₂). Näit. vadja: *miat varttän tokku kaivuo* (P. Ariste, VK 42) 'mul kukkus värten kaevu'; soome: smS: *Pal karhulta katkesi šinä hän-tä* (L. Kettunen, SM I 206) 'siis katkes karul saba'; karjala: krjP: *hebozenda ku*

⁸ Vadja keeles leiame siiski ka vastava adessiivi rakendamist ablatiivi kõrval ning soome keeles lisandub ülalmainitule veel datiivne genitiiv.

kibeüd'üü kieli (E. Leskinen, KKN III 7) 'kui hobusel jääb keel haigeks';
vepsa: n'etī mužikā mor'z'ä i kol' (L. Kettunen, VMLT 338) 'selles mehel surigi naine ära'.

Teatavatel juhtudel võib ablatiiv väljendada ainult possessiivsust, kuu-
 luvust, s. t. asendada genitiivset atribuuti (tüüp *G*). Sellist ablatiivi leiame
 peale põhjarühma keelte veel vadja keeles. Näit. v a d j a: *sis pannaz leņka*
tsätļešļē vai luovvat sive (P. Ariste, WS 64) 'siis pannakse käe ümber
 lõng või luuavõru'; soome: *silmät vanhoilta valuvi, ikku-*
noissa istuessa (A. Ahlqvist, SKR 166) 'vanade silmad (on) väsi-
 nud akendel istudes'; k a r j a l a: *krjK: muilda šilmäštä oksazen*
n'äät, a icelläš hirži (E. Leskinen, KKN I 82) 'teiste silmas näed oksakest,
 kuid enesel (on) palk (silmas)'.

*

Eeltoodut lühidalt kokku võttes võime öelda, et suurem osa läänemere
 keelte ablatiivi funktsioonidest on tekkinud juba ühisläänemere keeles. Nii
 on ablatiivi põhifunktsioonist, kohafunktsioonist, lähtunud õige pea töölt
 või tegevusest tulemist märkiv ablatiiv ja olukorra lõppemist või muutumist
 väljendav ablatiiv, samuti lokatiivse **ta-*, **tä-* sufiksi alusel kujunenud aja-
 ablatiiv ning viisiablatiiv. Mainitud neljas funktsioonis näeme ablatiivi
 kõigis läänemere keeltes. Suhteablatiivi, põhjust märkivat ablatiivi ja
 vahendit tähistavat ablatiivi ei leidu liivi keeles. Tõenäoliselt on aga needki
 ablatiivi üsna varaseid, ühiseid funktsioone, kuna nad esinevad kõigis kuues
 ülejäänud läänemere keeles. Mainitud funktsioonide teke tuleks lugeda
 ühisläänemere keele hilisemasse perioodi kuuluvaks. Märgiksime veel, et
 nimetatud kolmes funktsioonis pole ablatiiv saanud produktiivseks. Ainult
 vepsa murretes näeme suhteablatiivi võrdlemisi rohket rakendamist. Ühis-
 läänemere keele hilisemas arengujärgus, kui usutavasti liivi keel oli ühis-
 läänemere keelekujust põhijoonis juba eraldunud, hakati *l*-käänete kaudu
 väljendama ka mitmesuguseid omamissuhteid. Üldisi, peale liivi keele kõi-
 gis läänemere keeltes esinevaid omamissuhetega seotud ablatiivi tähendus-
 varjundeid on tüübid *A* ja *B* (*kelleltki midagi saama* ja *kelleltki*
midagi küsima), samuti tüüp *C* (ablatiiv, millega märgitakse kellegi või
 millegi suhtes ühenduse või tegevuse katkestamist). Seevastu tüübid *E*₁, *E*₂,
*F*₁, *F*₂ ja *G* on hilisemad, tekkinud põhjarühma keeltes, kust nad on tun-
 ginud vadjagi keelde. Hilistekkeline on ka ainult põhjarühma keeltele
 omane maksmise või hindamisega seotud ablatiiv. Eesti, vadja, soome ja
 vepsa keeles esinev ablatiivne agent on tekkelt tõenäoliselt kõige hilisem,
 kujunenud kas vöormõjude baasil või olles vähemalt kohati algupärane.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
 Keele ja Kirjanduse Instituut

Saabus toimetusse
 18. XII 1956

KASUTATUD LÜHENDID JA ALLIKMATERJALID

KEELED, MURDED JA MURRAKUD

eL	= lõuna-eesti murded:	Plv	= Põlva,
Har	= Hargla,	Rõu	= Rõuge,
Hel	= Helme,	Räp	= Räpina,
Hls	= Halliste,	Se	= Setumaa,
Krk	= Karksi,	Urv	= Urvaste,
Lut	= Lutsi,	Võn	= Võnnu;

eP = põhja-eesti murded:	smH = soome keele häme murded:
Amb = Ambla,	Hei = Heinola,
HJn = Harju-Jaani,	Kos = Koski,
Juu = Juuru,	Lop = Loppi,
Jõe = Jõelähtme,	Myr = Myrskylä,
Jäm = Jämaja,	Sii = Siikainen,
Kei = Keila,	Tei = Teisko,
Khk = Kihelkonna,	Tyt = Tytärsaari,
Kod = Kodavere,	Urj = Urjala,
Koe = Koeru,	Ves = Vesilahti;
Kse = Karuse,	smK = soome keele kemijõe murded;
Mar = Martna,	smKP = soome keele kesk-pohjanmaa murre:
Mih = Mihkli,	Niv = Nivala;
Pha = Püha,	smLP = soome keele lõuna-pohjanmaa murre:
Plt = Põltsamaa,	Iso = Isojoki;
Rap = Rapla,	smS = soome keele savo murded:
Rei = Reigi,	Hei = Heinävesi,
Vig = Vigala;	Juv = Juva,
eR = kirde-eesti rannamurre:	Kaa = Kaavi,
Hlj = Haljala,	Lep = Leppävirta,
Lüg = Lügänuuse,	Pal = Paltamo,
Vai = Vaivara,	Pjä = Pielisjärvi,
VNr = Viru-Nigula;	Pyh = Pyhäjärvi,
krjK = karjala keele kaliinini murre;	Sor = Sortavala,
krjL = karjala keele lüüdi murre;	Sul = Sulkava;
krjP = päris-(põhja-)karjala murre;	smV = soome keele viiburi murded:
krjV = karjala keele valdai murre;	Jää = Jääski,
smE = soome keele edelamurded:	Kir = Kirvu,
Hal = Halikko,	Uus = Uusikirkko;
Myn = Mynämäki,	vpsK = vepsa keele keskmurre;
Rau = Rauma;	vpsL = vepsa keele lõunamurre;
	vpsP = vepsa keele põhjamurre.

TRÜKITUD ALLIKAD

- A. Ahlqvist, SKR = Suomen Kielen Rakennus. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia I. Nominien Synty ja Taivutus. Suomalainen Runo-oppi. Helsingissä 1877.
- E. Almqvist, IK = Isojoen kielimurteesta. „Suomi”. Toinen Jakso. 8 Osa. Helsingissä 1870.
- P. Ariste, VK = Vadja keelenäiteid. Tartu 1941. „Tartu Ülikooli Toimetused. Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). B. Humaniora” XLIX. Tartu 1942.
- P. Ariste, VKG = Vadja keele grammatika. „Nõukogude Soome-ugri Teadused” 9. Tartu 1948.
- P. Ariste, WS = Wotische Sprachproben. „Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat” 1933. Tartu 1935.
- K. Cannelin, TKK = Tutkimus Kemin kielenmurteesta. „Suomi”. Kolmas Jakso. 2 Osa. Helsingissä 1889.
- A. Genetz, TVKK = Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi. Helsingissä 1880. „Suomi”. Toinen Jakso. 14 Osa. Helsingissä 1881.
- A. Kannisto, LHLE-HK = Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. „Suomi”. Kolmas Jakso. 20 Osa. Helsingissä 1902.
- L. Kettunen, LW = Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung. Helsinki 1938.
- L. Kettunen, NEV I = Näytteitä etelävepsästä I. (Eripainos aikakauskirja „Suomen” IV jaksos 18. osasta.) Helsinki 1920.
- L. Kettunen, NEV II = Näytteitä etelävepsästä II. Helsinki 1925. „Suomi”. Viides jaksos 4 osa. Helsinki 1928.
- L. Kettunen, SM I = Suomen murteet I. Murrenäytteitä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 188. osa. Helsinki 1930.
- L. Kettunen, UÜLS = Untersuchung über die livische Sprache. Tartu 1925.
- L. Kettunen, VMLT = Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. „Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia” LXXXVI. Helsinki 1943.
- L. Kettunen, L. Posti, NVK = Näytteitä vatjan kielestä. „Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia” LXIII. Helsinki 1932.

- L. Kettunen, P. Siro, NVM = Näytteitä vepsän murteista. „Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia” LXX. Helsinki 1935.
- S. Latvala, LHL-SK = Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. „Suomi”. Kolmas Jakso. 12 Osa. Helsingissä 1895.
- G. E. Leino, LPK = Lopen pitäjän kielimurteesta. „Suomi”. Kolmas Jakso. 3 Osa. Helsingissä 1890.
- E. Leskinen, KKN I = Karjalan kielen näytteitä I. Tverin ja Novgorodin karjalaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 193. osa. Helsinki 1932.
- E. Leskinen, KKN III = Karjalan kielen näytteitä III. Ent. Poventsan ja Kemin kihlakuntien karjalaismurteita. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 193. osa. Helsinki 1936.
- A. E. Lindfors, THM = Tutkimus Heinolan murteesta. „Suomi”. Kolmas Jakso. 6 Osa. Helsingissä 1893.
- H. Ojansuu, LK = Lyydiläisiä kielennäytteitä. Koonneet Heikki Ojansuu, Juhon Kujola, Jalo Kalima ja Lauri Kettunen. „Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia” LXIX. Helsinki 1934.
- V. Porkka, ID = Ueber den ingrischen Dialekt mit Berücksichtigung der übrigen finnisch-ingermanländischen Dialekte. Helsingfors 1885.
- V. Salminen, VRA = Tutkimus vatjalaisten runojen alkuperästä. (Eripainos aikakauskirja „Suomen” V jakson 7. osasta). Helsinki 1929.
- E. N. Setälä, LTK-SK = Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä. „Suomi”. Toinen Jakso. 16 Osa. Helsingissä 1883.
- E. N. Setälä, NLK = Näytteitä liivin kielestä. Suomentanut ja julkaissut Väino Kyrölä. „Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia”, 106. Helsinki 1953.
- U. T. Sirelius, LTJJK = Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta. „Suomi”. Kolmas Jakso. 10 Osa. Helsingissä 1894.
- J. A. Sjögren, F. J. Wiedemann, LG = Livische Grammatik nebst Sprachproben. St. Peterburg 1861.
- SKM II = Suomen kansan murrekirja. Itämurteet. (Sanakirjasäätiön toimituksia IV). Porvoo—Helsinki 1945.
- J. Y. Toivonen, THK = Tutkimus Halikon kielestä. Kielioppi ja kielennäytteitä. „Suomi”. Kolmas Jakso. 2 Osa. Helsingissä 1889.
- V. Tarkiainen, ÄTJM = Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta. „Suomi”. Neljäs Jakso. 2 Osa. Helsingissä 1904.
- K. Vilkuna, NMÄ = Nivalan murteen äänneoppia. „Suomi”. Viides jakso. 6 osa. Helsinki 1928.
- F. J. Wiedemann, GES = Grammatik der Ehnstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte. St.-Petersbourg 1875.
- F. Äimä, ÄTTM = Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. „Suomi”. Neljäs Jakso. 1 Osa. Helsingissä 1903.

KÄSIKIRJALISI ALLIKAID

- A = autori poolt 1951. a. suvel kogutud karjala keele valdai murde materjalid.
- KKI = ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi arhiivmaterjalid:
- KKI M 11 = V. Noorkõiv, Morfoloogiline ülevaade. Verb. Pärnumaa, Mihkli khk., Soontaga v. 1948.
- KKI M 51 = A. Valmet, Morfoloogiline ülevaade Võnnust. Noomen. 1951.
- KKI M 73 = S. Kaarheit, Räpina kihelkonna Parrapalu küla murde morfoloogiline ülevaade. Noomen. 1951.
- KKI MT 31 = E. Kurve, Kuuldelisi murdetekste Lüganuse khk. Unikülast ja Reo k. 1948.
- KKI MT 48 = K. Kuuse, Vanema põlvkonna keelt. 1948.
- KKI MT 65 = M. Must, Murdetekste Lüganusest Maidla vallast Reo külast. 1948—49.
- KKI MT 106 = E. Tael, Murdetekste Harju-Jaanist. 1951.
- KKI VS = ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudis asuv vадja keele sedelsõnastik.
- KKI Ü 96 = M. Krüppelmann, Ülevaade rapla murrakust. Kehtna vallast. 1953.
- KKI Ü 101 = E. Turu, Ülevaade laiuise murrakust, kogutud kihelkonna loodeosast, Endla külast. 1953.
- OS = ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudis asuv rahvakeele sõnavara üldkartoteek.

О ФУНКЦИЯХ АБЛАТИВА В ПРИБАЛТИЙСКО-ФИНСКИХ ЯЗЫКАХ

Э. Р. Паюсалу

Резюме

В прибалтийско-финских языках падежи с элементами *-l* и *-s* называются, соответственно, внешнеместными и внутреннеместными падежами. Эти названия вполне обоснованы, поскольку *-l* и *-s* являются древними финно-угорскими словообразовательными элементами со значением места; современные *l*-овые и *s*-овые падежи также выражают прежде всего различные локативные отношения. При этом падежи с элементом *-l* обозначают в основном локативные обстоятельства, связанные с (внешними) участком (территорией) или поверхностью, падежи же с элементом *-s* употребляются в первую очередь для обозначения (внутренних) помещения или ограниченного участка. Но как *l*-овые, так и *s*-овые падежи, наряду с обозначением места, имеют и многие другие функции. В некоторых случаях наблюдается, так сказать, нелогическое употребление *l*-овых и *s*-овых падежей: в соответствующем контексте вместо ожидаемого *l*-ового падежа встречается *s*-овый падеж и наоборот. Эти вопросы дают богатый материал для исследователей.

В настоящей работе рассмотрим оттенки значений одного *l*-ового падежа — аблатива, — которые можно установить на основании имеющегося лингвистического материала.

1. Аблатив места (*ablativus loci*). В своей основной функции — в качестве местного падежа — аблатив обозначает прежде всего исходное место действия: поверхность или участок, откуда приходят, удаляются, уходят, откуда что-то берут, приносят, получают, где (откуда) что-то находят и т. д. В этих случаях (*lauvalt võtma* 'брать со стола', *põllult tulema* 'приходить с поля') аблатив выступает в качестве внешнеместного падежа. Рассматриваемый тип аблатива продуктивен во всех прибалтийско-финских языках, кроме ливского, в котором, как известно, падежи с элементом *-l* не являются падежами живой речи. Соответствующие формы аблатива со значением места встречаются в ливском языке лишь в отдельных словах. Та же мысль выражается в них с помощью конструкции генитив + послелог *pealt*, что имеет место и в эстонских диалектах.

При этом характерно, что в связи с глаголами типа *otsima* — *saama* — *leidma* ('искать — получать — находить') в прибалтийско-финских языках употребляется аблатив (или элатив), который указывает как на место совершения действия или нахождения данного объекта (где?), так и на уход, движение, удаление с этого места (откуда?) после совершения основного действия (*leidsin selle teelt* 'я нашел это на дороге', букв.: 'с дороги'). В этих случаях элемент *-t* является как локативным, так и аблативным. Но иногда он имеет чисто локативный характер (*otsima kadunud eset teelt* 'искать утерянный предмет на дороге', букв.: 'с дороги').

В ряде случаев проявляется общеместный характер аблатива. Так, в прибалтийско-финских языках аблатив иногда употребляется в словах, обозначающих место внутри чего-либо (*põõningult tulema* 'прийти с чердака'); иногда формы аблатива указывают на приход от кого-нибудь или от чего-нибудь (*tädilt tulema* 'прийти от тети', *kaevult tulema* 'прийти от колодца'), на направление (*vasakult käelt* 'с левой руки'), выражают отношения локативного противопоставления (*pealt on must* 'сверху черный' *siit kohalt on haige* 'в этом месте болит', букв.: 'с этого места'). Последний тип, встречающийся также и в ливском языке, еще раз подтверждает, что суффикс **-ta*, **-tä* уже в общеприбалтийско-финском языке имел как аблативное, так и локативное содержание.

2. Аблатив отношения (*ablativus limitationis*). Развился непосредственно из аблатива, выражающего отношения локативного противопоставления. Рассматриваемый аблатив употребляется для обозначения как конкретных, так и абстрактных признаков или свойств кого-либо или чего-либо, в отношении которых данное существо, предмет и т. д. характеризуются (*näolt kena olema* 'быть красивым с лица'). Встречается во всех прибалтийско-финских языках, за исключением ливского.

3. Аблатив, обозначающий приход с работы или с процесса деятельности. Здесь мы имеем дело в первую очередь с аблативами в словах, обозначающих различные процессы труда, а также объект действия, цель или орудие труда (*töölt tulema* 'приходить с работы'; *marjult tulema* букв.: 'приходить с ягод', т. е. из леса после сбора ягод). Встречается во всех прибалтийско-финских языках.

4. Аблатив, выражающий прекращение состояния. Встречается во всех прибалтийско-финских языках, но является малопродуктивным (*tuult ära* 'не в настроении', букв.: 'из настроения').

5. Аблатив времени (ablativus temporis). Во всех прибалтийско-финских языках существуют аблативные наречия, указывающие на время совершения действия (например, ливское *va'ild* 'иногда'). В эстонском, финском и карельском языках также имеются соответствующие формы аблатива (типа *õhtult* 'с вечера, вечером'). Ливскому, эстонскому и вепсскому языкам свойственен аблатив в значении возраста (*lapselt* 'в детстве, будучи ребенком').

6. Аблатив образа действия (ablativus modi). Еще в общеприбалтийско-финском языке аблатив употреблялся для обозначения способа совершения действия (как?). Рассматриваемый аблатив выражает состояние лица, предмета и т. д. или вид, в котором они встречаются (*elusalt maetud* 'заживо погребенный'), характеризует род или образ действия (*elavalt kõnelema* 'оживленно разговаривать', *päev päevalt paranema* 'день ото дня поправляться'), а также указывает на количество, меру, размер (*suurelt osalt* 'большой частью').

Аблатив образа действия почти окончательно перешел в наречие: окончание аблатива превратилось в суффикс, образующий наречия образа действия, который присоединяется к основе прилагательного или наречия. Встречается во всех прибалтийско-финских языках.

7. Аблатив, обозначающий средство (ablativus instrumenti). Последний, по-видимому, уже в общеприбалтийско-финском языке употреблялся редко или только в отдельных местностях. Встречается в эстонских диалектах (типа *käsilt tegema* 'делать руками, вручную'). Карельскому и вепсскому языкам свойственен тип *nimelt nimetama* 'называть по имени'.

8. Аблатив в значении причины (ablativus causae). Непродуктивным является также восходящий к общеприбалтийско-финскому языку тип аблатива, указывающий на причину (*lastelt ei saa* 'из-за детей невозможно'). Отдельные примеры этого аблатива можно найти в некоторых прибалтийско-финских языках.

9. Аблатив, связанный со значением уплаты или оценки. Встречается только в северной группе прибалтийско-финских языков. В эстонском языке в этом значении употребляется или конструкция генитив + послеслог *eest* 'за', или элатив (*raamatu eest — raamatust küsiti kaks rubla* 'за книгу спросили два рубля').

10. Аблативный агент (ablativus agentis). В эстонском, водском, финском и вепсском языках имеются отдельные примеры употребления аблативного агента: аблатив употребляется для обозначения лица, которым что-либо сделано, выполнено (*inimestelt on nii öeldud* 'людьми так сказано'). Появление аблативного агента можно объяснить внешними влияниями (шведский, немецкий, русский языки), хотя можно предположить, что по крайней мере местами это явление носит оригинальный характер.

11. Аблатив, связанный с отношениями владения. Так как в ливском языке встречается продуктивный датив на *-n* и, с другой стороны, отношения владения не выражаются при помощи падежей с формантом *-l*, то следует полагать, что переход рассматриваемой функции от дативного генитива к падежам с элементом *-l* произошел в более поздний период существования общеприбалтийско-финского языка, когда уже происходил процесс формирования отдельных прибалтийско-финских диалектов в самостоятельные языки, причем этот процесс дальше всего был развит в ливском языке. Только лишь салатский диалект ливского языка наиболее длительное время оставался в среде влияния общеприбалтийско-финского языка, вследствие чего мы встречаем в нем и падежи с элементом *-l* в значении отношений владения, главным образом адессив и аллатив. В связи с аблативом следует отметить, что в значении *kelleltki saama, kelleltki küsima* 'от кого-то получить, спрашивать' в ливском языке употребляется конструкция *kellegi käest saama, küsima*, которая очень часто встречается и в эстонском языке. И этот факт говорит о сравнительно позднем возникновении рассматриваемой функции *l*-овых падежей.

Можно выделить ряд основных типов аблатива, выражающего отношения владения. Так, аблатив употребляется для обозначения лица или существа, от которого что-либо получают, берут, приносят, просят, требуют и т. д. (*sain sõbralt raamatu* 'я получил от друга книгу'), а также лица, к которому обращаются с вопросом (*küsisin temalt, kuidas toimida* 'я спросил у него, (букв.: от него), как поступить'). Затем, аблатив указывает на прекращение действия или связи в отношении кого-либо или чего-либо (*kalalt kraabitakse soomused ära* 'с рыбы соскабливают чешую'). В водском языке и в северной группе прибалтийско-финских языков этот тип аблатива употребляется для обозначения лица, существа или предмета, по отношению к которому непосредственно происходит действие, с которым что-либо делают. В эстонском языке в этих случаях употребляется адессив (*lapsel käest kinni võtma* 'взять ре-

бенка за руку'). Особенно характерен описываемый аблатив в случае, если действие совершается во вред объекту (*ablativus incommodi*). К рассматриваемому здесь аблативу весьма близок встречающийся в упомянутых выше языках аблатив, указывающий на лицо, существо, предмет и т. д., с которым что-либо происходит, совершается, особенно в тех случаях, когда действие происходит во вред объекту. В эстонском языке и в этом случае употребляется адессив (*mul valutab pea* 'у меня болит голова', *mehele suri naine* 'у мужчины умерла жена'). В северной группе прибалтийско-финских языков и в водском языке аблатив выражает также только владение, принадлежность, т. е. заменяет генитивный атрибут (финское *silmät vanhoilta valuvi* 'глаза старых людей устают').

Институт языка и литературы
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
18 XII 1956

ÜBERSICHT DER FUNKTIONEN DES ABLATIVS IN DEN OSTSEEFINNISCHEN SPRACHEN

E. Pajusalu

Zusammenfassung

Die *l*- und *s*-Fälle der ostseefinnischen Sprachen werden entsprechend Aussen- und Innenortsfälle genannt. Diese Benennungen sind wohl begründet, da die *l*- und *s*-Elemente zu alten ortsbegrifflichen gehören und auch die gegenwärtigen *l*- und *s*-Fälle vor allem verschiedenartige ortsbegriffliche Beziehungen ausdrücken. Dabei beziehen sich die *l*-Fälle hauptsächlich auf lokative Phänomene, die mit der Oberfläche, bzw. Aussenseite verbunden sind, während die *s*-Fälle vorwiegend zur Bezeichnung innenräumlicher Beziehungen verwendet werden. Doch nebst den lokativbegrifflichen Funktionen haben die *l*- und *s*-Fälle noch verschiedene andere Funktionen; auch stossen wir vielfach auf einen sozusagen unlogischen Gebrauch der *l*- und *s*-Fälle: statt eines dem Kontexte nach zu erwartenden *l*-Falls begegnen wir einem *s*-Fall und umgekehrt. Diese Probleme bieten viel interessantes Forschungsmaterial. In dieser Arbeit haben wir die Bedeutungsnuancen eines *l*-Falls, des Ablativs, einer näheren Untersuchung unterworfen, soweit solche Nuancen am vorhandenen Sprachmaterial fixiert werden konnten.

1. Ortsablativ (*ablativus loci*). In seiner Grundfunktion — als Ortsfall — bezeichnet der Ablativ vor allem den Ausgangspunkt einer Handlung: die Fläche oder den Ort, woher man kommt, wovon man sich entfernt, woher man etwas nimmt oder holt, wo etwas erhalten oder gefunden wird usw. In diesen Fällen (*laualt võtma* 'vom Tisch nehmen', *põllult tulema* 'vom Felde kommen') sehen wir den Ablativ als einen Aussenortsfall. Der beschriebene Ablativ ist in allen ostseefinnischen Sprachen produktiv, ausser dem Livischen, wo die *l*-Fälle bekannterweise zu Archaismen gehören und nur in einzelnen Wörtern vorkommen. Dieselben Begriffe werden im Livischen durch die *pealt* 'von'-Konstruktion ausgedrückt, die auch in estnischen Mundarten vielfach vertreten ist.

Dabei ist es bezeichnend, dass im Zusammenhang mit den Verben vom Typus *otsima* 'suchen', *saama* 'erhalten', *leidma* 'finden', die ostseefinnischen Sprachen den Ablativ (bzw. Elativ) verwenden, wodurch der Handlungsort oder der Bedingungsort des betreffenden Gegenstands (wo?) wie auch das Verlassen desselben Orts (woher?) nach Vollziehung der Grundhandlung bezeichnet werden (*leidsin selle teelt* 'ich habe es auf dem Wege — wörtl. vom Wege — gefunden'). Das *t*-Element verrichtet in diesem Fall sowohl eine lokative als eine ablative Funktion. Manchmal ist es aber auch rein lokativ (*otsisime kadunud eset teelt* 'wir suchten den verlorenen Gegenstand auf — wörtl. von dem Wege').

In einer Reihe von Fällen kommt der allgemein-lokative Charakter des Ablativs zutage. So wird der Ablativ in den ostseefinnischen Sprachen manchmal zur Bezeichnung innenräumlicher Verhältnisse benutzt (*põõningult tulema* 'vom Dachboden kommen'); auch bezeichnet er das Kommen aus der Nähe einer Person oder eines Gegenstands (*tädilt tulema* 'von der Tante kommen', *kaevult tulema* 'vom Brunnen kommen'), fixiert die Richtung (*vasakult käelt* 'von links') oder die gegenseitige Lage (*pealt on must* 'es ist von oben schwarz', *siit kohalt on haige* 'es schmerzt an — wörtl. von dieser Stelle'). Der letztere Typus, der auch im Livischen belegt ist, bestätigt es nochmals, dass das Suffix **-ta*, **-lä* bereits im Gemeinostseefinnischen sowohl einen lokativen als auch einen ablativen Inhalt besass.

2. Bezugsablativ (ablativus limitationis). Der die gegenseitige Lage bezeichnende Ablativ entwickelte sich direkt zum Bezugsablativ, durch den konkrete oder abstrakte Eigenschaften bzw. Züge einer Person oder eines Gegenstands bezeichnet werden, in bezug worauf eine Person oder ein Gegenstand charakterisiert wird (*näölt kena olema* 'hübsch sein in bezug aufs Gesicht'). Belege in allen ostseefinnischen Sprachen ausser dem Livischen vorhanden.

3. Ablativ des Kommens von einer Arbeit, bzw. Tätigkeit. In diesem Falle begegnen wir hauptsächlich Ablativen von Bezeichnungen verschiedener Arbeitsprozesse, aber auch von Wörtern, die die Handlungsobjekte, Ziele oder Werkzeuge einer Handlung bedeuten (*töölt tulema* 'von der Arbeit kommen', *marjult tulema* 'von Beeren sammeln kommen' usw.). Belege in allen ostseefinnischen Sprachen vorhanden.

4. Ablativ, der den Abschluss eines Zustandes bezeichnet. Kommt in allen ostseefinnischen Sprachen vor, ist aber verhältnismässig unproduktiv (*tuulelt ära olema* 'verstimmt sein').

5. Ablativ der Zeit (ablativus temporis). In allen ostseefinnischen Sprachen findet man Belege von ablativförmigen Adverbien zur Bezeichnung der Zeit einer Handlung (z. B. liv. *va'ild* 'zuweilen, manchmal'). Im Estnischen, Finnischen und Karelischen können wir auch entsprechende Ablative finden (vom Typus *õhtult* 'abends'). Charakteristisch fürs Livische, Estnische und Wepsische ist der das Alter bezeichnende Ablativtypus *lapselt* 'in der Kindheit, als Kind'.

6. Ablativ der Art und Weise (ablativus modi). Schon im Gemeinostseefinnischen wurde die Art und Weise (wie?) der Ausführung einer Handlung durch den Ablativ ausgedrückt. Im Ablativ steht die Bezeichnung des Zustandes einer Person od. eines Gegenstands (*elusalt maetud* 'lebend begraben'), die Art und Weise einer Tätigkeit (*elavalt kõnelema* 'lebhaft sprechen', *päev-päevalt paranema* 'von Tag zu Tag gesunder werden'), aber auch das Mass, der Grad, der Umfang einer Handlung (*suurelt osalt* 'meistenteils'). Der Ablativ der Art und Weise ist fast endgültig adverbialisiert worden; die Ablativendung ist zum adverbialbildenden Suffix geworden, das sich Adjektiv- und Adverbialstämmen anschliesst. In allen ostseefinnischen Sprachen belegt.

7. Instrumentalablativ (ablativus instrumenti). Diese Form wurde anscheinend schon im Gemeinostseefinnischen nur selten und vereinzelt gebraucht. Sie ist auch in estnischen Mundarten vertreten (der Typus *käsilt tegema* 'mit den Händen machen'). Das Karelische und das Wepsische weisen den Typus *nimelt* *nimetama* 'beim Namen nennen' auf.

8. Ablativ des Grundes (ablativus causae). Diese schon aus dem Gemeinostseefinnischen herstammende Ablativform ist gegenwärtig unproduktiv (*iastelt ei saa* 'der Kinder wegen kann man nicht'), doch sind davon stellenweise einzelne Belege vorhanden.

9. Das mit dem Zahlen oder Schätzen verbundene Ablativ. Diese Form ist nur in den nördlichen ostseefinnischen Sprachen anzutreffen. Im Estnischen ersetzt man sie entweder durch die Konstruktion Genitiv + *eest* 'für' oder durch den Elativ (*raamatu eest* — *raamatust küsiti kaks rubla* 'fürs Buch verlangte man zwei Rubel').

10. Ablativer Agent (ablativus agentis). Im Estnischen, Wotischen, Finnischen und Wepsischen findet man Belege für den Agent im Ablativ: der Ablativ bezeichnet hier die Person, von der eine Handlung vollbracht wird (*inimestelt on nii öeldud* 'von den Leuten wird es so gesagt'). Der ablative Agent mag unter einem auswärtigen Einfluss entstanden sein (unter dem Einfluss des Schwedischen, Deutschen oder Russischen), doch kann hier stellenweise auch eine organische Entstehung vermutet werden.

11. Eigentumsbezoglicher Ablativ. Da im Livischen ein produktiver *n*-Dativ vertreten ist, andererseits aber die *l*-Fälle keinerlei Eigentumsverhältnisse ausdrücken, so kann man annehmen, dass der Funktionswandel vom dativischen Genitiv zu den *l*-Fällen in der gemeinostseefinnischen Sprache erst zu einer späteren Periode eingetreten ist, als die Ostseemundarten schon im Begriff waren, sich zu selbständigen Sprachen auszubilden, wobei dieser Prozess im Livischen am weitesten vorgerückt war. Nur der Salatsi-Dialekt der livischen Sprache ist am längsten im Einflussbereich des Gemeinostseefinnischen geblieben, weswegen wir in dieser Mundart auch eigentumsbezügliche *l*-Fälle, hauptsächlich den Adessiv und den Allativ vorfinden. Hinsichtlich des Ablativs muss gesagt werden, dass in der Bedeutung *kelleltki saama* 'von jemandem bekommen', *kelleltki küsima* 'jemanden — wörtl. von

jemandem — fragen', sich im Livischen die Konstruktion *kellegi käest saama, küsima* 'aus jemandes Hand bekommen, fragen' feststellen lässt, die auch in estnischen Mundarten vielfach vertreten ist. Diese Tatsache bezeugt ebenfalls die verhältnismässig späte Entstehung der eigentumsbezüglichen *l*-Fälle.

Im Rahmen des eigentumsbezüglichen Ablativs können wir eine Reihe von Grundtypen unterscheiden. So bezeichnet der Ablativ eine Person, bzw. ein Wesen, von dem man etwas erhält, nimmt, holt, bittet, fordert (*sain sõbralt raamatu* 'ich bekam das Buch vom Freunde'), ferner die Person, an die man sich mit einer Frage wendet (*küsisin temalt, kuidas toimida* 'ich fragte ihn — wörtl. von ihm — wie ich handeln soll'). Im Wotischen und in der nördlichen Sprachgruppe bezeichnet man durch den Ablativ die Person, das Wesen oder den Gegenstand, die das Objekt einer Handlung bilden. Im Estnischen begegnen wir in diesen Fällen dem Adessiv (*lapsel käest kinni võtma* 'das Kind an der Hand nehmen'). Besonders charakteristisch ist der obenerwähnte Ablativ, wenn die Handlung zum Nachteil des Objekts geschieht (ablativus incommodi). Dieser Erscheinung kommt ziemlich nah der in gleichen Sprachen vorkommende Ablativ, wodurch Personen, Wesen oder Gegenstände bezeichnet werden, mit denen etwas geschieht, denen etwas zustösst. Das letztere ist wiederum besonders bezeichnend, wenn die Handlung zum Nachteil des Objekts ist. Im Estnischen haben wir in diesem Fall den Adessiv (*mul valutab pea* 'mir schmerzt der Kopf', *mehel suri naine ära* 'dem Mann ist die Frau gestorben'). In der nördlichen Sprachgruppe und im Wotischen finden wir den Ablativ auch in reiner Possessivfunktion, d. h. an Stelle des Genitivattributs (finn. *silmit vanhoilta valuvi* 'den Alten sind die Augen müde').

Akademie der Wissenschaften der Estnischen SSR
Institut für Sprache und Literaturforschung

Eingegangen
am 18. Dez. 1956